

PDF

Dílo
Tomáše Špidlíka
XXVII.

Tomáš Špidlík

Ruští mystici

*Na obálce je kříž Otmar Olivy a Jana Jemelky
v komunitě sester sv. Cyrila a Metoděje na Velehradě*

© Česká provincie SJ, Praha 2021

© Refugium Velehrad-Roma, s.r.o., Olomouc 2021

Illustrations © Otmar Oliva

ISBN 978-80-7412-417-4 (pdf)

Úvod

Kniha otce Kologrivova¹ *Pohledy do dějin ruské svatosti* byla v německém překladu nazvána *Žiné Rusko*,² aby tak vynikl určitý aspekt této země, který je dnešnímu člověku téměř neznámý. Je sice pravda, že sdělovací prostředky pravidelně nabízejí informace o Rusku, ale o jejich svatých a zbožnosti se nehovoří. Náboženská minulost je skutečně *jiným Ruskem* či lépe řečeno Ruskem mrtvým.

Naše práce by tedy mohla připomínat kytici na hrobě, projev piety. Ale i kdybychom to nahlíželi právě takto, je třeba říci, že křesťanské pohřební obřady skrývají velkou sílu, jsou výrazem víry, která vítězí nad smutkem přítomného okamžiku. Vikomt de Vogüé³ svému románu o francouzském parlamentu dal výstižný název: *Mrtví*

¹ Ivan Nikolajevič Kologrivov (1890–1955), ruský kněz, jezuita, který vyučoval na Papežském východním institutu v Římě; před emigrací do Belgie byl důstojníkem v carské armádě, konvertoval ke katolické církvi, stal se knězem východního obřadu.

² KOLOGRIVOV, I.N., *Saggio sulla santità in Russia*, Queriniana, Brescia 1955; německy *Das andere Russland. Versuch einer Darstellung des Wesens und der Eigenart russischer Heiligkeit*, Manz, München 1958.

³ Marie-Eugène-Melchior de Vogüé (1848–1910), francouzský literát, diplomat a politik. Svým dílem seznámil francouzského čtenáře s ruskou literaturou.

mluví.⁴ Dějiny národů jsou plné revolucí, změn, nových myšlenek, a přece i ti nejnaděšenější inovátoři nakonec objeví, že mrtví všech národů hovoří. Na začátku si snad jsou vědomi jen toho, že je těžké popřít minulost; později však upozorují, co by to působilo za škodu, a nakonec dospějí k závěru, že je to přímo nemožné. I kdyby se zdálo, že přítomnost překonává veškerou minulost, tradice minulosti zůstávají rozžatými majáky, které trvale osvětlují přítomnou cestu.

Jaký je život jednotlivých lidí, takový je život národů. Život je organickým vývojem, nerozdělitelnou spojnicí mezi minulostí a budoucností, konzistentním růstem. Abychom poznali národ a jeho skutečný význam uprostřed národů jiných, nestačí aktuální zprávy ani mechanický výčet historických faktů. Filosofie dějin, téma ruským myslitelům tak drahé, se zkoumá podle převládající myšlenky v životě národů. Ale tato idea pokolení, jak vytrvale podtrhuje Solovjov, je skryta v srdci národa a je pochopitelná pouze v plánu Boží prozřetelnosti. Působí v univerzálních dějinách prostřednictvím individuálních povolání a ještě více prostřednictvím zvláštního povolání každého národa daného od Boha. A jaká je vlastně *ruská idea*? táže se tentýž autor: „Mnozí ji považují za neúčinnou otázku, jiní ji mají za pomatenou, ale ve skutečnosti je pro Rusa nejdůležitější. I mimo Rusko by měla probudit zájem každého vážného ducha. Mním tím otázku významu, důvod bytí Ruska, místo, které zaujímá ve všeobecných dějinách. Když se díváme na rozsáhlou říši, která vstupuje na scénu světa s větší či menší nádherou (...), když kontemplanujeme tuto historickou skutečnost,

⁴ VOGÜÉ, E.-M. DE, *Les morts qui parlent*, Nelson, Paris 1910; česky *Mrtví mluví*, Zemědělské knihkupectví A. Neubert, Praha 1926.

ptáme se: Jaká myšlenka se zde skrývá a zjevuje, jaký je to ideál, který oživuje tělo tak mocné, jaké je to slovo, které tento lid, pozvedající se v těchto posledních časech, má sdělit lidstvu? Co má v úmyslu v dějinách světa vykonat? Abychom na tuto otázku odpověděli, neobracíme se k současnému veřejnému mínění. Tak bychom se totiž vystavili riziku, že daná odpověď bude zítra překonána. Pokusíme se ji naleznout ve věčných pravdách náboženství. Protože idea národa není to, jak sebe nahlíží národ sám, ale je tím, co o něm od věčnosti myslí Bůh.“⁵

Dějiny ruského národa, jako každého národa, ukazují rozličné události. Ale z druhé strany si Solovjov dovolí interpretovat své krajany, když říká: „Mimořádně náboženský charakter ruského národa, stejně jako jeho tendence k mystice promítající se i do filosofie, literatury a umění, zdá se, vyhrazuje Rusku velké náboženské poslání.“⁶ „Naši nejlepší moderní spisovatelé, kteří mnohem silněji nežli své estetické nadání sledují náboženskou aspiraci, museli opustit příliš stísněné pole beletrie, aby se s větším či menším úspěchem ukázali jako moralisté a reformátoři, apoštolové a proroci. Předčasná smrt Puškina nám nedovoluje posoudit, zda náboženské směřování, které se objevuje v celém jeho díle, bylo dostatečně hluboké, aby se časem stalo jeho dominantní ideou, která by ho přiměla k opuštění čisté poezie, jako tomu bylo u Gogola, Dostojevského a Tolstého. Zdá se, že ruský génius v poetické tvorbě nenachází svůj konečný smysl a prostředí vhodné ke vtělení svého podstatně náboženského

⁵ SOLOVJOV, V.S., *L'idée russe*, Perrin, Paris 1888, s. 6.

⁶ SOLOVJOV, V.S., *Россия и Вселенская Церковь*, A. I. Mamontov, Moskva 1911, s. 92; francouzsky *La Russie et l'Église Universelle*, Librairie Stock, Paris 1922, s. 14.

ideálu. Jestliže je Rusko povoláno k tomu, aby řeklo své slovo světu, toto slovo nezazní z oslnivých oblastí umění nebo literatury ani z velkolepé výše filosofie a vědy, ale z pokorných a jemných vrcholků náboženství.⁷

Tato slova, vyslovená před více než sto lety, si zaslouží pozornost. Vyjadřují pojetí, v ruském prostředí v minulosti tak důvěrně známé a až dodnes živé. Proto ruský teolog Kartašev⁸ vyjadřuje pevné přesvědčení značné části svých krajanů, kteří věří, že existuje zvláštní poslání jejich vlasti pro uchování a rozšíření ryzího křesťanství, když tvrdí: „Rus dal sám sobě, svému národu, své zemi, své vládě, své církvi významné jméno: *svatá Rus*. Takovou odvahu neměl žádný křesťanský národ. Ruský národ však toto jméno miloval a přisvojil si je, a to ne z pýchy, nýbrž v pokorném vědomí svého posvěcení ke svaté službě. Je to podobné jménu přijatému při křtu nebo jménu, které přijímá mnich při svých postřižinách. Toto jméno v Písmu svatém připomíná vyznání vyvoleného lidu při křtu: ‚Vy všichni, pokřtění v Krista, oblékli jste se v Krista‘;⁹ nebo: ‚Vy jste rod vyvolený, královské kněžstvo, národ svatý, lid patřící Bohu.“¹⁰

⁷ SOLOVJOV, V.S., *Россия и Вселенская Церковь*, A. I. Mamontov, Moskva 1911, s. 92–93; francouzsky *La Russie et l'Église Universelle*, Librairie Stock, Paris 1922, s. 14–15.

⁸ Anton Vladimirovič Kartašev (1875–1960), ruský teolog, církevní historik, docent Petrohradské duchovní akademie, profesor na Sorbonně, poslední oberprokurátor (nejvyšší státní úředník spravující záležitosti pravoslavné církve a hlava Nejsvětějšího synodu v Rusku), v emigraci ideolog „nepremirivosti“ (silně antikomunistického politického postoje v emigraci).

⁹ *Gal* 3,27.

¹⁰ *1Petr* 2,9; KARTAŠEV, A.V., *Православие и Россия*, in VERCHOVSKOJ, S.S. (ed.), *Православие в жизни*, Izdatel'stvo imeni Čechova, New York 1953, s. 192.

Nacházíme se zde před specifickým typem víry: přesvědčením národa (nebo části jeho představitelů) o specifickém náboženském poslání. Mluví se o *ruském mesianismu*,¹¹ který je dobře znám čtenářům Dostojevského: „Ztracený obraz Krista se v celé své čistotě uchoval v pravoslaví. Z Východu zazní tvář v tvář nastupujícímu socialismu nové slovo, a snad tak podruhé spasí evropské lidstvo. To je povolání Východu...“¹²

Ačkoli jsou tato prorocká slova velmi sugestivní, nepřesvědčují tak snadno. „Jak smířit,“ píše ještě Kartašev, „naši krásnou víru v Rusko s hroznou realitou a naši současnou fyzickou slabost s převládající silou zla?“¹³

Samozřejmě existují ti, kdo věří v duchovní vzkříšení *svaté Rusi*. Jak a proč, je těžké říci. Můžeme k tomu pouze citovat slova básníka Ťutčeva:¹⁴ „V Rusko se může pouze věřit!“ A to samé objasňuje Kartašev: „Nelze se dívat na pochybnosti, na změny, na rozpad pořádku, na zkázu, na ponížení, které dnes Rusko nabízí. Je to hledisko, pod nímž zůstává neznámé a nepochopené. V pohledu víry Rusko existuje tak, jak je, nezměnitelně povoláné k tomu, aby bylo *svatou Rusí*, hlavní ochránkyní svatého pravoslaví až do druhého příchodu Krista.“¹⁵

¹¹ SCHULTZE, B., Profetismo e messianismo religioso russo. Essenza, origini e rappresentanti principali, in OCP 22 (1956), s. 172–197.

¹² DOSTOJEVSKIJ, F.M., *Дневник писателя*, in *Полное собрание сочинений в 30 томах*, XXVI, Nauka, Leningrad 1984, s. 85; česky *Deník spisovatele*, II, Odeon, Praha 1977, s. 407.

¹³ KARTAŠEV, A.V., Православие и Россия, in VERCHOVSKOJ, S.S. (ed.), *Православие в жизни*, Izdatel'stvo imeni Čechova, New York 1953, s. 203.

¹⁴ Fjodor Ivanovič Ťutčev (1803–1873), ruský romantický básník a diplomat.

¹⁵ KARTAŠEV, A.V., Православие и Россия, in VERCHOVSKOJ, S.S. (ed.), *Православие в жизни*, Izdatel'stvo imeni Čechova, New York 1953, s. 203.

Otázka je tedy přenesena na půdu víry. A zde, jak se zdá, je povrchní diskutovat. Je psáno: „Kdo věří v Božího Syna, má o tom svědectví sám v sobě.“¹⁶ Lze však tento biblický úryvek vztáhnout na onu víru Rusů o jejich povolání, o níž byla řeč? Nemáme snad právo vyžadovat „rozumné základy“, z nichž bychom dokázali, že takováto víra není založena na fantastických chimérách? Když se jedná o rozhodnutí k náboženskému povolání člověka, teologové říkají, že pouhé vnitřní přesvědčení netvoří rozhodující faktor. Povolání se skládá z různých prvků, vnitřních i vnějších. Nezanedbatelným činitelem je však také minulý život kandidáta, stejně jako jeho charakterové rysy. Ti, kteří mají za úkol rozlišit povolání, musejí tak činit s pozorností, žádat informace...

Můžeme tedy hovořit o specifickém povolání Ruska v moderním světě? Jsme daleci toho, abychom chtěli rozhodnout v jeho prospěch. Jsme ale připraveni v této knize poskytnout první informace o minulosti této země a významných rysech ruské zbožnosti. Nic víc. Prorocké, optimistické či pesimistické závěry překračují naši kompetenci.

Tomáš Špidlík

¹⁶ 1Ján 5,10.

1. *Strastotěrpci* – *ruští mučedníci*¹⁷

Utrpení a smrt Páně se prvním křesťanům jeví jako nejvyšší a nejhodnověrnější výklad svatosti. S pohnutím čteme, když sv. Ignác z Antiochie tvrdí, že pouze mučednictví ho může proměnit v pravého učedníka božského Mistra.¹⁸ Z tohoto důvodu to obvykle jsou právě mučedníci, kteří otevírají průvod světců v dějinách určitého křesťanského národa. První kanonizovaní světci v Kyjevské Rusi se ve slovanském jazyce nazývají *strastotěpci*, doslova ti, „kdo vytrpěli umučení“.

Často se tvrdí, že jsme zde před novým typem svatosti, který je typicky ruský a liší se od svatosti prvních mučedníků. Je si totiž třeba uvědomit, že Rus přijala křest na konci 10. století,¹⁹ takže historické okolnosti již nebyly

¹⁷ KOLOGRIVOV, I.N., *Saggio sulla santità in Russia*, s. 25–33; BEHR-SIGEL, E., *Études d'hagiographie russe*, in *Irénikon*, 12/5 (1935), s. 581–598; ŠPIDLÍK, T., *Les „Strastotěpši“ dans la spiritualité slave ou la valeur chrétienne de la souffrance*, in *RAM*, 43 (1967), s. 453–461; *Il problema della sofferenza nella spiritualità russa*, in AA.Vv., *La sapienza della croce oggi. Atti del Congresso internazionale, Roma 13–18 ottobre 1975*, II, Elledici, Torino 1976, s. 479–485.

¹⁸ IGNÁC Z ANTIOCHIE, *Epistolae Genuinae. Ad Romanos*, 4,2, in *Patres apostolici*, I, H. Laupp, Tubingae 1901, s. 256; *Ad Magnesios*, 9,2, s. 238.

¹⁹ Christianizace Rusi proběhla za vlády Vladimíra I. Existují hypotézy o přítomnosti křesťanství na Kyjevské Rusi už v 9. stol. (pozn. redakce).

takové, aby věřícím v Krista nabídly tolik příležitostí k násilné smrti kvůli vyznání víry. Pohanská náboženství u Slovanů nebyla dostatečně organizovaná, aby se silou vzepřela novému křesťanskému myšlení. Navíc by takováto opozice v kulturně-politickém kontextu Evropy té doby byla anachronismem.

Přesto nová pole, do kterých bylo evangelium zaseto, musela zkrápět krev. Podívejme se na to, jak se křesťanství v Rusku rozvíjelo. Sv. Vladimír,²⁰ první křesťanský kníže Kyjevské Rusi, zemřel v roce 1015. Protože v hlavním městě zrovna nebyl přítomný nejstarší syn Jaroslav,²¹ Vladimírov další syn Svjatopolk využil situace, aby uzurpoval trůn. Aby se zbavil dalších možných uchazečů o trůn, nechal zabít mladšího bratra Borise, když se vrátil z boje, poté bratra Gleba,²² který byl ještě chlapcem, a nakonec i bratra Svjatoslava.²³ Rok poté byl však bratrovrah svržen Jaroslavem a po dvou dalších porážkách zemřel na neznámém místě.

Úcta ke sv. Borisi a Glebovi byla ustanovena již pět let po jejich smrti. Jaroslav zvaný Moudrý jejich ostatky umístil do chrámu Bazila Velikého (Васильевский храм) ve Vyšhorodě, nedaleko Kyjeva.²⁴ Byl jim určen svátek

²⁰ Vladimír I. Svjatoslavič (958/960–1015), světec, kníže novgorodský a kyjevský, podnítil pokřtění Rusi.

²¹ Jaroslav I. Moudrý (cca 978–1054), kníže kyjevský.

²² Boris a Gleb († 1015). NAZARENKO, A.V. – TURILOV, A.A. – SMIRNOVÁ, E.S., „Борис и Глеб“, in ПЭ 6, s. 44–60.

²³ Svjatoslav Vladimirovič (982–1015), syn sv. Vladimíra, zavražděný Svjatopolkem Prokletým (cca 979–1019).

²⁴ Na základě toho, že v chrámě byla uložena těla těchto světců, nechal Jaroslav Moudrý na místě starého svatobazilevského chrámu postavit chrám větší, který jim zasvětil (церковь святых Бориса и Глеба). Chrám byl zničen při nájezdu vojsk chána Bátú v roce 1240 (*pozn. redakce*).

v kalendáři a k jejich poctě bylo složeno officium. Jejich kult byl převzat také římskou církví.²⁵ Ale jejich kanonizace klade řadu teologických otázek. Je na první pohled nápadné, jak jsou vnější skutečnosti nedostatečné, aby u nich vedly k úctě prokazované světcům. Podle instrukcí Benedikta XIV. *O blahořečení služebníků Božích a kanonizaci blahoslavených*²⁶ se v podobných případech násilné smrti musí pozorně zkoumat záměr pronásledovatele. A ze strany pronásledovaného musí být smrt svobodně přijata pro víru v Krista nebo pro ctnost, která se k Bohu bezprostředně vztahuje.

Jak je vidno, papež nechává otázku mučednictví otevřenou širší interpretaci, přesto jeho záměrem je omezit titul mučedníka na případy zcela zjevné. Sám odkazuje na zajímavý případ blahoslavené Kamily Gentili, zabité v roce 1468 svým manželem, protože mluvila se svojí matkou. Benedikt XIV. objasňuje, že osobně není proti tomu, aby byla uctívána jako mučednice. Příkázání Boží přikazuje lásku k rodičům. Blahoslavená tedy z úcty k tomuto Božímu příkázání nedbala na výhrůžky manžela, a tak strpěla nespravedlivou smrt z důvodu víry. Je nesporné, že tím, že taková smrt je dokonalým napodobením Kristova utrpení, působí účinky posvěcení, které jsou rovny křtu.

Je velice zajímavé sledovat, jak se podobná úvaha shoduje se starodávným životopisem sv. Borise a Gleba²⁷

²⁵ *Acta Sanctorum Octobris, ex Latinis & Graecis*, XI, Typis Henrici Goe-maere, Bruxelles 1864, s. 184–185.

²⁶ BENEDICTUS PP. XIV, *De servorum Dei beatificatione et de beatorum canonizatione*, III,11–13, Longhi, Bononiae 1737.

²⁷ АБРАМОВИЧ, Д.И., *Жития святых мучеников Бориса и Глеба и службы им*, Imperatorskaja Akadēmija Nauk, Petrograd 1916; česky VAJS, J. (ed.), *Legenda o svatém Borisi a Glěbovi*, Marie Rosa Junová, Tasov 1947.

v úpravě mnicha Nestora.²⁸ Boris je představen jako mladý a zdatný válečník, který přijímá smrt dobrovolně, dalo by se říci téměř pasivně. Ten, který porazil barbar-ské Pečeněhy,²⁹ se rozloučil se svými vojsky a zřekl se obrany slovy: „Ať se nestane, abych vztáhl ruku na bratra, a nadto na toho, který je starší než já a kterého mám mít za otce!“ Ctí tedy rodinnou zbožnost více než svůj vlastní život. Jiný životopisec, mnich Jakub Černorizec,³⁰ podtrhuje, že jeho hrdina se spontánně nabídne vrahům jako beránek, který pláče: „Přistupte, bratři, a dokončete svou službu. A budiž pokoj mému bratru i vám, bratři.“

Dalším motivem, který je možno ve prospěch těchto svatých vyzdvihnout, je asketické zřeknutí se světa, přesvědčení – tak silně slovanskou spiritualitou zdůrazňované – o marnosti a neužitečnosti všeho, co pomíjí, i kdyby to byl otcovský trůn. Boris během noci, v níž sám před smrtí bdí, medituje: „Všechno je marnost. (...) Není jiná pomoc než v dobrých skutcích, pravé víře a upřímné lásce.“

Nakonec obraz Krista na kříži Borise inspiruje k této modlitbě: „Pane Ježíši Kriste, ty, který ses objevil na zemi v této lidské podobě a kterýs z vlastní vůle dopustil, aby tě přibili na kříž, a přijal smrt za naše hříchy, učíš, ať jsem i já hoden přijmout smrt. (...) Pane, suď mezi mnou a mým bratrem. A nepočítej jim to, Pane, za hřích. (...) Sláva tobě, nejštědřejší Dárce života, žes mě učinil hodným činu svatých mučedníků!“

²⁸ Nestor (cca 1056–1114), mnich Kyjevsko-pečerské lávry, kronikář, je považován za autora letopisu *Повесть временных лет*.

²⁹ Byzantští historici takto nazývají Skyty, kteří v 11. stol. často vnikali do říše (pozn. redakce).

³⁰ Jakub Černorizec (11. stol.), jsou mu připisovány texty o sv. Vladimírovi, Borisi a Glebovi a Izjaslavovi z druhé poloviny 11. stol.

Když to vše zvážíme z tohoto hlediska, sv. Boris podle přesvědčení hagiografa umírá čistě z důvodů náboženských, i když ze strany jeho pronásledovatelů se jedná o politický zločin. Ale v prvotních životopisech se vždy věří, že pronásledovatelé jsou poháněni ďáblem. Není tedy zcela správné, jestliže se tvrdí, že *strastotěrpci* tvoří *nový typ svatosti*. Patří ke skupině mučedníků, přičemž jejich mučednictví je specifické.

Otázka je ale mnohem delikátnější v případě sv. Gleba, protože se jedná o chlapce dětského věku. Jeho smrt je vyličeána s krutým realismem. Dítě prosí své vrahy, aby ho ušetřili: „Nevyžínejte mě z tohoto života. (...) Smilujte se nad mým mládím, smilujte se, pánové moji! Vy buďte mými pány a já budu vašim otrokem.“ Tento pláč dítěte, které naříká, že ho „zabíjejí a ono neví proč“, podnítil lidovou zbožnost, která následně neváhala uctívat další nevinné děti, oběti násilné smrti.

Ze stejného důvodu byl po své smrti v Ugliči kanonizován carevič Dimitrij († 1591), syn Ivana Hrozného. Na Sibiři byl rovněž uctíván jistý Vasilij Mangazejský,³¹ zabitý v roce 1602 jedním obchodníkem, který ho marně popouzel k neřesti proti přirozenosti. A ještě Jan Ugličský,³² zabitý v šesti letech dělníkem svého otce († 1663), a Gabriel ze Slucka³³ v Bělorusku († 1690), snad oběť rituální vraždy připisované místnímu židovskému obyvatelstvu.

³¹ Vasilij Mangazejský (1588–1602), světec, sibiřský prvomučedník.

³² Jan Ugličský/Čepolosov (1657–1663), světec, mučedník.

³³ Gabriel Zabłudovský (1684–1690), světec, mučedník. CHARKEVIČ, J. – ČEREPICA, V.N. – ŠEŠKO, A.V., „Гавриил“, in ПЭ 10, s. 200–202; VIRGULIN, S., „Gabriele di Bambino“, in BSSO 1, sl. 950.

Také latinská církev uctívá zemřelé děti pro Krista. Klasickým příkladem jsou svatá betlémská nevinátka, u kterých sv. Tomáš Akvinský nemůže dosvědčit samostatné rozhodnutí vůle, a tím vylučuje, že by si svatozář zasloužily vědomým bojem.³⁴ Zde je však *andělský doktor* přísnější než jiní. Jestliže smrt pro Krista je rovná křtu, toto posvěcení prostřednictvím krve nesmí od jednotlivce vyžadovat větší předpoklady než ty, které jsou požadovány pro křest, který očišťuje duše maličkých i bez jejich vědomé účasti.

Ale jádrem otázky vždy zůstává, jak určit, co přesně je *smrt pro Krista*. Na Západě se ukazuje tendence posuzovat věc velmi přísně, případ od případu, zkoumat vnitřní pohnutí pro mučednictví a záměr pronásledovatelů. Slovanské cítění má naproti tomu mnohem širší souvislosti. Hovoří se o tom, že na Východě se setkáváme s mystikou smrti. „U nás každý venkovan umírá, jako by konal obřad,“³⁵ píše Turgeněv.³⁶ Posvěcující síla tohoto obřadu se považuje za očišťování duše pro ty, kdo nekladou odpor. Duše vystupuje jako „z očištné lázně, která očišťuje oběti od všech hříchů a od veškeré poskvrny“,³⁷ jak čteme v životě svatého knížete Andreje Bogoljubského.³⁸

³⁴ TOMÁŠ AKVINSKÝ, *Summa theologiae*, II-II q.124 a.1 ad 1.

³⁵ TURGENEV, I.S., *Смерть*, in *Полное собрание сочинений и писем в тридцати томах*, III, *Записки охотника*, Nauka, Moskva 1979, s. 200; česky *Lovcovy zápisky*, Lidové nakladatelství, Praha 1976, s. 228.

³⁶ Ivan Sergejevič Turgeněv (1818–1883), ruský spisovatel a básník.

³⁷ KOLOGRIVOV, I.N., *Saggio sulla santità in Russia*, s. 32.

³⁸ Andrej Bogoljubský (cca 1111–1174), světec, vladimírský velkokníže. NAZARENKO, A.V. – САМОЛЖОНОВА, Т.Е., „Андрей Юрьевич Боголюбский“, in ПЭ 2, s. 393–398; JEŽEK, V., „Bogoljubskij, Andrej, svatý kníže“, in ESKV, s. 171–172.

Když hovoříme o smrti, myslíme tím také na utrpení obecně. „Rus,“ píše Kologrivov, „je již od přirozenosti navyklý na utrpení a křesťanství nečiní nic jiného, než sublimuje tento zvyk či ctnost a ukazuje jej ve šťastné budoucnosti jako obdivuhodnou proměnu utrpení.“³⁹ Ve skutečnosti jsou dějiny slovanských národů křížovou cestou posetou krvavými událostmi. Utrpení, abychom použili výrazu básníka Někrasova,⁴⁰ zde přetéká velkými přívaly, ještě většími, než jsou příboje Volhy v období jara:

*Ach ty Volho! Tak povodní jarní
naše políčka nezaplavíš,
jako národní zármutek marný
plní zem naši ... zdali to víš?
Sten zní všude, kde ty jsi, můj lide!*⁴¹

Ruští myslitelé se vždy pozastavují, aby ukázali pravý smysl utrpení, smrti, snášení násilí. Činí tak například Pasternak,⁴² když v posledních řádcích svého *Doktora Živaga* píše ve verších:

*Srdce je žalem k smrti vysíleno,
postůjte zde a bděte se mnou. Bdím.*

³⁹ KOLOGRIVOV, I.N., *Saggio sulla santità in Russia*, s. 12.

⁴⁰ Nikolaj Alexejevič Někrasov (1821–1878), ruský básník.

⁴¹ NĚKRASOV, N.A., *Размышления у парадного подъезда. Стихотворения*, Azbuka, Sankt-Petěrburg 2007, s. 98; česky Úvahy u honosného průčelí, in *Básně*, Odeon, Praha 1969, s. 134.

⁴² Boris Leonidovič Pasternak (1890–1960), spisovatel a básník, pronásledován komunistickým režimem, nositel Nobelovy ceny za literaturu z roku 1958.

*Však v knize života jsou nedotčené
poslední listy. Nejsvětější daň
je vtělena v nich řeč a do písmene.
Co psáno, splň se. Amen. Tak se staň.*⁴³

Utrpení je velká síla, protože posvěcuje nejen nevinné, ale také ty, kteří hřeší – kteří sice ztratili směr života, ale umí to rovněž uznat. Hojně se stává, že nejslabší národy, utlačované svými mocnými utiskovateli, vynášejí své národní mučednictví. Jsou přesvědčeni, že trpí bez jakékoli viny. Rusové ale mají dostatečné důvody k tomu, aby se nepovažovali za ty, kdo se cítí být bez viny. Podobně jako židé ve Starém zákoně i oni věří, že existuje těsná spojitost mezi trestem a přčinem, který mu předchází, ale že ten nikdy není neodpustitelný. *Žločin a trest* je titul Dostojevského románu, který se zabývá právě touto tematikou. Čteme v něm tato slova: „Nu, utrpení je také prospěšná věc. (...) Utrpení je veliká věc, (...) v utrpení je idea.“⁴⁴ Jeho prostřednictvím je vše odčiněno.

⁴³ PASTERNAK, B.L., *Doktor Živago*, Lidové nakladatelství, Praha 1990, s. 533–534; italsky *Il dottor Živago*, Feltrinelli, Milano 1958, s. 709.

⁴⁴ DOSTOJEVSKIJ, F.M., *Žločin a trest*, Academia, Praha 2004, s. 408, 410.

Vyprávění, utrpení a pochvala svatých mučedníků Borise a Gleba od neznámého autora (konec 11. stol.)⁴⁵

Když již minulo mnoho dní, takže dny Vladimírovy byly sečteny, bylo to dvacet osm let po jeho svatém křtu, upadl do těžké nemoci. V téže době přišel Boris z Rostova, neboť oním směrem táhli Pečeněhové opět na Rus. Vladimír byl jat velkým zármutkem, že nemůže proti nim vytáhnout, a velice truchlil. A povolal Borise, kterému bylo při svatém křtu dáno jméno Roman, blahoslaveného a velmi poslušného, a svěřil do jeho rukou čtná vojska a poslal ho proti bezbožným Pečeněhům. On vstav šel s radostí, řka: „Jsem připraven před tvýma očima učinit, co přikazuje touha tvého srdce.“ O takových praví autor Přísloví: „Byl jsem syn poslušný svého otce a milý před tváří své matky.“⁴⁶ Když pak odešel a nenalezl své protivníky, vrátil se zpět.

A tu k němu přišel posel a oznámil mu otcovu smrt: že jeho otec Vasilij – tímto jménem byl nazván při svatém křtu – odešel na onen svět, a jak Svjatopolk utajil smrt svého otce, a jak v noci v Berestově⁴⁷ udělali otvor v podlaze a zavinuli ho do koberce a po provazech ho spustili na zem, jak ho převezli na saních a vystavili v chrámě svaté Bohorodičky.

Když to svatý Boris uslyšel, začal omdlávat a celá jeho tvář se zalila slzami. A rozplývá se v slzách a nemoha mluvit, začal takto promlouvat ve svém srdci.: „Běda mi, světlo mých

⁴⁵ Citováno z knihy *Staroslověnské legendy českého původu*, přeložili Emílie Bláhová a Václav Konzal, Vyšehrad, Praha 1976, s. 364–369. ABRAMOVÍČ, D.I., *Жития святых мучеников Бориса и Глеба*, s. 28–36; německy BENZ, E. (ed.), *Russische Heiligenlegenden*, Die Waage, Zürich 1953, s. 55–63.

⁴⁶ Srv. *Př* 4,3.

⁴⁷ Dvorec knížete nedaleko Kyjeva (*pozn. redakce*).

očí, jase a záři mé tváře, svěžesti mého mládí, karateli mé nedokonalosti! Běda mi, otče a pane můj! Ke komu se budu utíkat, ke komu budu vzhlížet? Kde budu nasycen tak dobrým učením a povzbuzováním tvé moudrosti? Běda mi, běda mi! Jak to, žeš odešlo, mé světlo, když jsem tu nebyl? Kéž bych byl alespoň sám tvé ctihodné tělo vlastníma rukama zavinul a odevzdal hrobu! Ale to jsem ani neměl v rukou mužnou krásu tvého těla, ani jsem nebyl shledán hodným, abych políbil tvé dobrotivé šediny! Avšak vzpomeň na mne, blahoslavenče, ve svém pokoji! Mé srdce hoří, duše mi mate rozum, a nevím ke komu se obrátit a komu vyjevit tento hořký zármutek. Snad bratrovi, kterého bych měl mít místo otce? Ale ten, jak se domnívám, se stará o marnosti tohoto světa a pomýšlí na mé zabití. A jestliže prolíje mou krev a vynasnaží se mě zabít, budu mučedník. Já se nebudu protivit svému pánu, neboť je psáno: „Bůh se pyšným protiví, pokorným však dává milost.“⁴⁸ A apoštol praví: „Kdo řekne miluji Boha, a nenávidí svého bratra je lhář.“⁴⁹ A opět: „V lásce není bázně, dokonalá láska vyhání strach pryč.“⁵⁰ Co proto řeknu a co učiním? Hle, půjdu k svému bratru a řeknu: „Ty mi buď otcem, ty mi buď bratrem a představeným. Co mi přikazuješ, můj pane?“

Svjatopolk pak sídlil po otcí v Kyjevě. I pozvav Kyjevany, dal jim mnoho darů a propustil je. Poslal pak k Borisovi, řka: „Bratře, chci s tebou žít v lásce, a k tomu, co ti dal otec, ti přidám.“ Pravil to Istivě, a ne popravdě. Přišel v noci tajně do Vyšhorodu⁵¹, pozvav Puťšu a vyšhorodské muže a řekl jim: „Řekněte mi popravdě, chováte ke mně přátelství?“ Puťša řekl: „Všichni jsme s to položit za tebe hlavu.“

⁴⁸ Jak 4,6.

⁴⁹ 1Ján 4,20.

⁵⁰ 1Ján 4,18.

⁵¹ Severně od Kyjeva, na pravé straně Dněpru.

Když ďábel, který od počátku nenávidí dobrého člověka, viděl, že svatý Boris složil veškerou svou naději na Boha, začal vyvíjet větší úsilí. A shledav, že jako kdysi Kain, tak i Svjatopolk plane po bratrovraždě, že je druhým Kainem, zmocnil se jeho mysli, aby zabil všechny následníky svého otce, a tak sám získal celou vládu. Tehdy bídný, třikrát prokletý Svjatopolk k sobě pozval rádce všeho zla a osnovatele veškeré nepravosti, otevřel nečistá ústa a vypustil zlá slova, řka Putšově družině: „Jestliže jste tedy slíbili, že za mne položíte hlavu, bratři moji, jděte tajně, a až najdete mého bratra Borise, vyhlédněte příhodnou dobu a zabijte ho.“ A slíbili mu, že to učiní. O takových zajisté řekl prorok: „Jsou rychlí k tomu, aby prolili krev nespravedlivě. Ti totiž se zaslubují krvi a sklízejí zlo. Jejich cesty přinášejí nepravost, hanebností odvíjejí svou duši.“⁵²

Když se blahoslavený Boris vrátil a rozbil tábor na Altě,⁵³ řekli mu druhové: „Pojď usednout na otcův stolec v Kyjevě! Hle, všechna vojska jsou v tvých rukou!“ On však odpověděl: „Ať se nestane, abych vztáhl ruku na bratra, a nadto na toho, který je starší než já a kterého mám mít za otce!“ Když to vojsko uslyšelo, odešli od něho; a zůstal sám, jen se svými služebníky.

A byl o dni sobotním v úzkosti a zármutku a srdce měl sklíčené. A vešed do svého stanu, plakal; v zkroušenosti s duší radostnou však horlivě volal: „Mými slzami nepohrdni, Pane! A protože v tebe doufám, ať se mi s tvými služebníky dostane podílu a dědictví se všemi tvými svatými! Neboť ty jsi milosrdný a tobě vzdáváme chválu na věky, amen.“⁵⁴

⁵² Iz 59,7–8.

⁵³ Přítok Dněpru z pravé strany.

⁵⁴ Ze svaté liturgie sv. Jana Zlatoústého (pozn. redakce).

I myslel na umučení a smrt svatého mučedníka Nikity⁵⁵ i svatého Václava,⁵⁶ jenž byl zabit podobně, a jak vrahem svatě Barbory⁵⁷ byl vlastní otec, a myslel na slova moudrého Šalamouna: „Spravedliví budou žít navěky a obdrží mzdu od Hospodina a Nejvyšší bude o ně pečovat.“⁵⁸ A jenom z těchto slov se těšil a radoval.

Potom nastal večer. I rozkázal, aby zpívali nešpory; a sám vešel do stanu a začal se modlit večerní modlitbu, s hořkými slzami a hojným vzdycháním a mnohým sténáním. Potom se uložil ke spánku; a odpočíval v neustálém přemýšlení a silném, těžkém a strašlivém zármutku nad tím, jakému utrpení má být podroben, jak má dotrpět a dokonat běh života a zachovat víru,⁵⁹ aby z ruky Vševládnoucího dostal uchystanou korunu.

A když se časně probudil a viděl, že je čas svítání – bylo to ve svatou neděli – řekl svému knězi: „Vstaň a začni jitřní.“ Sám pak se obul a umyl si obličej a počal se modlit k Pánu Bohu. A ti, kteří byli posláni od Svjatopolka, přišli na Altu v noci. I přistoupili blíž a uslyšeli hlas blahoslaveného mučedníka, jak zpívá žalmy k jitřní. Ten již také měl zprávu, že bude zabit. I začal zpívat: „Pane, proč se rozmnožili ti, kteří mě utiskují? Mnozí povstali proti mně.“⁶⁰ A ostatní žalmy až do konce. A začal zpívat z žalmů: „Obstoupilo mě množství

⁵⁵ Pravděpodobně sv. Nikity Gótského († 372), který hájil pravověří proti arianismu a byl umučen za gótského krále Atanaricha (*pozn. redakce*).

⁵⁶ Sv. Václav († 935), český kníže; srv. BSS 9, s. 888n; 12, s. 991n.

⁵⁷ Sv. Barbora z Nikomédie († 306), panna a mučednice; srv. BSS 3, s. 760n.

⁵⁸ *Mdr* 5,15.

⁵⁹ *Srv. 2Tm* 4,7.

⁶⁰ *Žl* 3,2.

psů a obchvacují mě býkové tuční.”⁶¹ A opět: „Pane Bože můj, v tebe jsem doufal, zachraň mě.” A nato kánon. A když skončil jitřní, počal se modlit, hledě na ikonu Páně, a pravil: „Pane Ježíši Kriste, ty, který ses objevil na zemi v této lidské podobě a kterýs z vlastní vůle dopustil, aby tě přibili na kříž, a přijal smrt za naše hříchy, učiň, ať jsem i já hoden přijmout smrt.” A když uslyšel kolem stanu zlý šepot, roztřásl se a začal ze svých očí prolévat slzy. A říkal: „Sláva tobě, Pane, za všechno, za to, žeš mě učinil hodným přijmout pro závist nepřitele tuto hořkou smrt a všechno vytrpět pro lásku k tvému slovu. Nezatoužil jsem získat sám sebe, pro sebe jsem nechtěl nic, podle Apoštola: ‚Láska všechno strpí, všemu věří, nehledá nic pro sebe...’⁶² A opět: ‚V lásce není bázně, ale láska dokonalá ven vyhání bázeň.’⁶³ Proto je, pane, duše má ve tvých rukou ustavičně, neboť na tvůj zákon jsem nezapomněl, protože tak se zalíbilo Hospodinu.”

I spatřili to jeho kněz i mládenec, který mu sloužil. A když viděli, jak je jejich plán skleslý a jak velice se utápí v zármutku, velice se rozplakali a pravili: „Jak jsi byl plný dobroty, milý a drahý náš pane, že jsi se pro lásku Kristovu nechtěl postavit na odpor, ačkoliv jsi měl v rukou tolik vojska!” A když to řekli, rozlítostnili se.

A v tom spatřili lesk zbraní těch, kteří běželi ke stanu, a meče obnažené. A ctihodné a přemilostné tělo svatého a blaženého Kristova mučedníka Borise bylo bez milosti probodeno; probodli ho kopím bídáci Puťša, Talec, Jelovič a Ljaško. A když to uviděl jeho služebník, vrhl se k tělu blahoslaveného, řka: „Neopustím tě, můj drahý pane. Kde uvadá krása tvého těla, tam ať i já jsem hoden skončit svůj

⁶¹ Žl 22,13.17.

⁶² 1Kor 13,5.7.

⁶³ 1Jan 4,18.

život!“ A ten byl rodem Uher, a jmenoval se Georgij; a Boris mu dal kdysi zlatou hřivnu a miloval ho nesmírně. A tam ho probodli. A jak byl raněn, vyskočil chvatně ze stanu a začal mluvit okolostojícím: „Co tu stojíte a díváte se? Přistupte a učiňme, co nám bylo přikázáno!“ Když to blahoslavený slyšel, začal je prosit a přemlouvat řka: „Bratři moji milí a milovaní, dopřejte mi trochu času, ať se alespoň pomodlím k svému Bohu.“ A pohlédnuv se slzami na nebe a hořce povzdechnuv, začal se modlit těmito slovy: „Pane Bože můj, nejvyšší slitovný a milostivý a přelaskavý, budiž pochválen, žeš mě učinil hodným uniknout Isti tohoto šalebného života. Sláva tobě, nejštědřejší Dárce života, žeš mě učinil hodným činu svatých mučedníků! Sláva tobě, Vládce a Milovníku lidí, jenžs mě učinil hodným naplnit touhu mého srdce! Sláva tobě, Kriste, a tvému hojnému milosrdenství! Neboť tys uvedl mé nohy na cestu spravedlnosti a míru, aby neomylně kráčely k tobě. Pohlédni z výše své svatosti a viz bolest mého srdce, kterou mi způsobil můj sourozenec! Neboť pro tebe jsem v tento den usmrcován, mají mne za dobytče k porážce.⁶⁴ Víš, Pane můj, že se neprotívím ani neříkám nic proti nikomu. Ačkoliv mám v rukou všechna vojska svého otce a všechny, které můj otec miloval, nic jsem proti svému bratroví nezamýšlel. On však, jak jen mohl, pozdvihl se proti mně. Kdyby mě pohaněl nepřítel, strpěl bych to. Kdyby se nade mnou vypínal někdo, kdo mě nenávidí, skryl bych se.⁶⁵ Viz tedy, Pane, a sud' mezi mnou a mým bratrem. A nepočítej jim to, Pane, za hřích,⁶⁶ ale přijmi mou duši do svého pokoje. Amen.“

⁶⁴ Srv. *Žl* 44,23.

⁶⁵ Srv. *Žl* 55,13.

⁶⁶ Srv. *Sk* 7,60.

A pohlédnuv na ně očima lítostivýma a s tváří skloněnou, všechn zalit slzami řekl: „Přistupte, bratři, a dokončete svou službu. A budiž pokoj mému bratru i vám, bratři.“

A ti, kdo slyšeli jeho slova, nemohli pro slzy říci ani slova, pro strach a hořký zármutek a množství slz. Ale s hořkými vzdechy žalostně říkali – a plakali a každý sténal ve své duši: „Běda nám, kníže náš milý a drahý a blahoslavený! Vůdce slepých, roucho nahých, berlo starců, učiteli nepoučených. Kdo všechno toto vypoví! Vždyť nezatoužil po slávě tohoto světa, nezatoužil veselit se s ctihodnými velmoži, nezatoužil po velikosti tohoto života... Kdo by se nepodivil veliké pokoře, kdo by se nepokořil, uvidí-li jeho pokoru a uslyší-li o ní!“ A ihned zesnul, odevzdav svou duši do rukou živého Boha, 24. dne měsíce července, devátý den před kalendami srpnovými.

A tak zahynul blažený Boris. Přijal odměnu od Krista, našeho Pána se spravedlivými, vstoupil do nádvoří proroků, apoštolů a zástupu mučedníků; spočinul v lůně Abrahámově, spatřil nevýslovnou radost a zpívaje s anděly těšil se z pohledu na tváře svatých.⁶⁷

⁶⁷ Z pohřební liturgie (*pozn. redakce*).

2. První mniši⁶⁸

„Duchovní protivu mezi Ruskem a Evropou,“ píše Masaryk, „v jejím plném významu prožijeme v *ruském klášteře*. Tam nalezneme nejčistší a nejstarší ruský život, staroruské cítění a myšlení (...). Rusko, stará Rus, to je ruský mnich.“⁶⁹

Masaryk sice nesprávně vyhodnotil, že ruský klášter tvoří protikladnost vůči Evropě, ale dobře odhadl důležitost, kterou v ruském národním životě zastává. Dějiny východní církve jsou bez poznání mnišství nepochopitelné. Ženatí členové světského kléru obvykle nebyli s to vyrovnat se konventům, ani v rovině kulturní, ani v duchovní.

⁶⁸ KOLOGRIVOV, I.N., *Saggio sulla santità in Russia*, s. 34n; BOLŠAKOV, S., *I mistici russi*, S.E.I., Torino 1962, s. 1–16; BEHR-SIGEL, E., *Études d'hagiographie russe*, in *Irénikon*, 12/3 (1935), s. 242–254; 13 (1936), s. 25–37; ŘEZÁČ, J., *De monachismo secundum recentiorum legislationem russicam*, OCA 138, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma 1952; ROUËT DE JOURNAL, M., *Monachisme et monastères russes*, Payot, Paris 1952; SMOLITSCH, I., *Das altrussische Mönchtum. (11.–16. Jahrhundert). Gestalter und Gestalten*, Rita Verlag, Würzburg 1940; *Russisches Mönchtum. Entstehung, Entwicklung und Wesen, 988–1917*, Augustinus-Verlag, Würzburg 1953; CASEY, R.P., *Early Russian Monasticism*, in OCP 19 (1953), s. 372–423; DUJČEV, I., *Teodosio di Pečersk*, in BSS 13, s. 292–295.

⁶⁹ MASARYK, T.G., *Rusko a Evropa. Studie o duchovních proudech v Rusku*, I, Ústav T. G. Masaryka, Praha 1995, s. 14; italsky *La Russia e l'Europa. Studi sulle correnti spirituali in Russia*, I, Riccardo Ricciardi Editore – Istituto per l'Europa orientale, Napoli–Roma 1922–1925, s. 10.

V Byzanci, v 9. a 10. století, univerzita a lidé od dvora reagovali vyhroceně proti *horlivcům* (nesmlouvavým mnichům). Ale v tomto střetu dosáhli konečného vítězství mniši, kteří měli odvalu proti císaři a patriarchovi obhájit církevní tradici, zvláště co se týče úcty k obrazům. Tím si získali velkou popularitu. Byzantská říše se tedy mohla jevit jako mnišský stát. Kláštery byly velmi početné, značně bohaté a spojené s institucemi: školami, nemocnicemi, knihovnami, sirotčinci. Biskupský úřad, sídlo patriarchy byly určeny jen pro mnichy. Měli přístup i na císařský dvůr jako zpovědníci a soukromí rádci.

Bylo to právě v době, kdy sv. Vladimír uvedl křesťanství do své země. Můžeme předpokládat, že biskupové a kněží, které přivedl z Cařihradu, byli povětšinou jero-monachové. Ale byl to Jaroslav Moudrý, syn Vladimíra, který založil v Kyjevě první klášter. Jeho příklad následovala další knížata a šlechta, která ráda sama sebe považovala za zakladatele (ктитори) klášterů. Církevní kánony jim garantovaly zvláštní práva a privilegia, která představovala nemalé výhody. Knížata mohla považovat za založení kláštera za jistý druh dobré ekonomické investice a využívala hmotné statky pro svůj soukromý zisk. Nežřídka se také vměšovala do vnitřního života a disciplíny kláštera například tím, že navrhovala své oblíbence jako představené. Nesmí tudíž překvapit, že takzvané *svobodné kláštery*, které byly podřízeny přímo biskupovi nebo patriarchovi, nabyly za dlouhou dobu trvání nesrovnatelně vyšší úroveň.

Nejznámější mezi nimi se stala Kyjevsko-pečerská lávra,⁷⁰ která podle *Nestorova letopisu* nevznikla díky mocnému muži, ale byla vybudována pouze „slzami, půstem,

⁷⁰ *Russische Heiligenlegenden*, s. 77n, 169n.

modlitbou a bděním⁷¹ svatých mnichů. Mezi ně patří sv. Antonín Pečerský⁷² a sv. Teodosij Pečerský,⁷³ kteří v dějinách ruské církve dostali čestné označení: *první velké svíce v ruské zemi rozžaté před univerzálním obrazem Krista*. Jsou považováni za skutečné zakladatele kláštera.

Sv. Antonín Pečerský je poustevník po vzoru prvních anachoretů. Odebral se na horu Athos a stal se mnichem v jednom tamějším klášteře. Chtěl tam setrvat natrvalo, ale igumen mu přikázal, aby se vrátil do vlasti. Požehnal mu a předpověděl: „Vrať se zpátky na Rus a přijmi požehnání ze Svaté Hory, neboť budeš mít mnoho mnichů.“⁷⁴ Když se vrátil do Kyjeva, ukryl se v jeskyni vyhloubené ve skále na návrší blízko města. „Začal tu žít, modlil se k Bohu, přes den se živil suchým chlebem, střídme pil vodu a kopal jeskyni, neodpočíval ani ve dne, ani v noci, a tak žil v námaze, bdění a na modlitbách.“⁷⁵ Několik zbožných mužů ho požádalo, aby je přijal jako své žáky. Přijal je všechny. Když však nemohl snést šířící se hluk, vyhloubil novou jeskyni s celou pro jednoho, kde nakonec v roce 1073 zemřel.

⁷¹ LICAČEV, D.S. (ed.), *Повесть временных лет*, I, Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR, Moskva–Leningrad 1950, s. 307 [rok 6559]; česky *Vyprávění o minulých letech. Nestorův letopis ruský – nejstarší staroruská kronika*, Pavel Mervart, Červený Kostelec 2014, s. 144.

⁷² Antonín Pečerský (cca 983–1073), světec, mnich. NAZARENKO, A.V. – TURILOV, A.A. – ČERNOMAZ, I.B., „АНТОНИЙ“, in ПЭ 2, s. 602–606.

⁷³ Teodosij Pečerský (cca 1008/1036–1074), světec, pravoslavný mnich, jeden ze zakladatelů a igumenů Kyjevsko-pečerské lávry, žák Antonína Pečerského, duchovní spisovatel. DUJČEV, I., „Teodosio di Pečersk“, in BSS 12, s. 292–295.

⁷⁴ *Повесть временных лет*, s. 305; česky *Vyprávění o minulých letech*, s. 142.

⁷⁵ *Tamtéž*, s. 305; česky s. 142.

Skutečným zákonodárcem kláštera byl jeho učedník sv. Teodosij Pečerský. Životopis,⁷⁶ sepsaný deset let po jeho smrti, obsahuje půvabné vyprávění o mládí světce, jeho zápasu za řeholní povolání, který musel vést se svou matkou. Byla milující a plná dobroty, ale „tělesně silná a mohutná, mužského vzezření, takže ten, kdo ji slyšel, aniž by ji viděl, se mohl domnívat, že slyší mužský hlas“. Rovněž Teodor Studita⁷⁷ měl matku mohutnou a zdatnou; a díky ní se slabý a citlivý chlapec stal mnichem a nejznámějším igumenem v Cařihradu. Ale matka Teodosijova byla méně uznalá. Její chlapec musel třikrát utéci z domova a strpět rány holí, dříve než se mu podařilo dorazit do Kyjeva, k jeskyni Antonína.

Jestliže nepřiliší lichotivý popis rodinného prostředí líčí vše věrně a nese rysy jistého zjednodušení, až jednoduchosti, zbytek životopisu se naopak svým zpracováním snaží přizpůsobit vzdělanému čtenáři. Mladý Teodosij vykazuje – jak lze očekávat – všechny potřebné náležitosti pro svatost. Některé nacházíme téměř ve všech životech ruských světců. „Pohrdali hrami se svými vrstevníky a nechtěli se na nich podílet.“ Zatímco egyptští, palestinští a syrští mniši rádi vyzdvihovali svou nevzdělanost v literatuře, aby ukázali, že jejich nauka pocházela pouze z Ducha Svatého, Teodosij si naopak „zvolil učitele a věnoval se studiu Písma Svatého“ a zakrátko „studoval všechny učebnice gramatiky, takže jeho moudrost a poznání všude vzbudily úžas“. Tento bod životopisu

⁷⁶ ABRAMOVICH, D.I. (ed.), *Патерик Киевского Печерского монастыря*, Archeografičeskaja komissija, Sankt-Petěrburg 1911; *Russische Heiligenlegenden*, s. 82–156.

⁷⁷ Teodor Studita (759–826), byzantský mnich. FARRUGIA, E.G., „Theodor Studita, svatý“, in ESKV, s. 892–894.

se následně stal pravým programem pro ruské mnišství – láska a úcta k posvátným knihám. *Nestorův letopis*⁷⁸ je definuje jako „řeky, které napájí celý svět, prameny moudrosti, hlubinu bez dna, jimi jsme potěšováni ve smutku, jsou uzdou zdrženlivosti“.

První mniši se obávali kultury především ze strachu, že upadnou do pýchy nebo neúcty k chudým a prostým lidem. Životopis Teodosije ukazuje pravý opak, zdůrazňuje proto jeho sklon ujímat se nízkých, tzv. *černých* prací, jak byly tehdy nazývány. Mladík po smrti otce šel „pracovat společně se služebníky na venkov a zde pracoval s velkou pokorou“. V důsledku toho jeho oblečení „bylo chudé a zalátané“. Je známo, že ani typ práce, ani oděv nebyly jeho matce milé, ale její jinak poslušný syn „jí v tomto nepopřál sluchu“. Naopak, podle příkladu asketického řečnického umění, které bylo v prvotních životopisech běžné, ji nabádal: „Slyš mě, má máti, zapřísahám tě, slyš. Hospodin Bůh, Ježíš Kristus, se pro nás stal chudým a pokorným, aby nám byl příkladem, abychom i my byli pokorní.“

Jestliže se tento způsob jednání nelíbil matce, líbil se později jeho spolubratrům v klášteře, kdy jako igumen tajně v noci vstával a dělal práce, které měli dělat právě oni. V noci mlel obilí na mouku potřebnou pro celou komunitu; on sám se chopil sekery, aby našťípal dříví, a nosil vodu do kuchyně, aniž by od koho žádal pomoc.

Tato statnost a také schopnost pracovat manuálně jsou pro staré ruské mnichy typické. Také Sergej Radoněžský⁷⁹

⁷⁸ *Повесть временных лет*, s. 102n [rok 6545]; srv. dále s. 177n [rok 6605]; srv. česky *Vyprávění o minulých letech*, s. 139.

⁷⁹ Sergej Radoněžský (1314/1322–1392), světec, zakladatel mnoha klášterů, mezi nimi Svatotrojiického pod Moskvou, zakladatel ruského starectví,

„pracoval za dva“. Kláštery v drsných severních oblastech se stávaly centry kolonizace právě pro tíživé podmínky života, jako například ostrov na severu, kde byl klášter Solovky. Tvrdost fyzické námahy v jistém smyslu nahrazovala jiná tělesná umrtvování; proto někteří z tohoto hlediska ruskou askezi považovali za mírnější. Životopis Teodosije to ale vyvrací. Shledáváme zde naopak pokusy nás ujistit, že náš svatý byl ve všem podobný prvním asketům. A jestliže sv. Makarius Alexandrijský⁸⁰ se vystavil štípancům komárů v bažinách řeky Nilu, Teodosij učinil něco podobného na řece Dněpru. „Poté, co se obnažil až k pasu, lehal si v noci na návrší (...), a zatímco hmyz, kterého bylo v bažinách okolo plno, pokryl jeho tělo štípanci, on předl vlnu a zpíval žalmy.“

Pod mnišským hábitem ukrýval *cilicium*. Nikdy nespal natažený v cele, ale „seděl na lavici“. Během postní doby se obvykle uchýlil do sluje či brlohu. Pokryl se prachem a s nikým nemluvil, kromě několika málo slov, které zavolal z okna, když něco zcela nezbytně potřeboval.

Byly to právě osobní zkušenosti, nebo četba milovaných knih, které tohoto žáka či lépe přítele sv. Antonína přesvědčily o úskalích individuální askeze? Když se stal igumenem, ukončil život mnicha v jeskyni a postavil nad ní klášter. Ještě než byl postaven, poslal jednoho ze svých mnichů do Cařihradu, aby tam vyžádal řeholi studijského kláštera a uvedl ji do Kyjeva.

Žertovné, až anekdotické příběhy, které ilustrují jeho neúnavné nadšení pro pořádek a cenobitskou disciplínu, nás někdy až rozesmějí. Jistě pro představeného není

podle vyjádření Pavla Florenského „anděl strážný Rusi“. FARRUGIA, E.G., „Sergej Radoněžskij“, in ESKV, s. 812–813.

⁸⁰ Makarius Alexandrijský († 394), sv., mnich, asketa (pozn. redakce).

příjemné, když ho někdo v temné chodbě zatahá za vousy, zatímco vyzbrojen holí koná obhlídku a poslouchá přede dveřmi cel, aby zjistil, kdo po modlitbě ještě mluví. Jestliže Teodosij s lehkostí odpouštěl osobní nařčení, nepromíjel ty přestupky, které se týkaly disciplíny. Nebyla to tvrdost ani určitý druh útočného asketismu, který by ho vedl k častému dohledu a trestům. Převzal řeholi studitů, jako by přijal slovo Boží, které nepřipouští protiklady a výmluvy. Zde se rovněž otevírá tíživá odpovědnost, která doléhá na představené za duše jim svěřené.

S nadšením konvertitů – a v ruském mnišství nechybí tato stránka – přijímal doslovně doporučení, která se týkala chudoby. V jeho klášteře museli žít z almužen a práce, ale nic nesměli uchovávat do příštího dne: když se blížil konec dne, rozdalo se vše jako almužny. Správce protestoval, ale zbytečně. Jednoho dne byly servírovány na stůl výborné chleby, které byly obvykle určeny jen na velké svátky. Proti tomu nemohl igumen nic namítat, ale když zjistil, že tyto chleby byly uchovány z předešlého dne, skončily v plamenech. „Všechno dát Bohu, všechno od Boha očekávat!“ To byla zásada, která se zachovávala doslovně.

Kláster se tak chtěl nechtě stal institucí lásky: sytil chudé, přijímal pocestné a poutníky, poskytoval dokonce útočiště lupičům. Je přirozené, že duchovní člověk jako Teodosij rád doprovázel rozdělování chleba slovem, které posilovalo nebo napomínalo. O tom, že uměl hovořit upřímně a odvážně, svědčí mnohá svědectví. Tak například vystupoval proti opilství, národnímu zlovyku v krajinách s chladným podnebím. „Kněží snadno zaženou démona z posedlého člověka, ale dokázat vyhnat ho z ruského opilce, to překoná všechny exorcismy kněží celého světa!“ Stejně káral zbytky pohanských zvyklostí,

komedianty, muzikanty, a dokonce i židy: vystoupení proti nim jistě nebylo moc ekumenické. Když na jeho záda mířil nějaký kámen, utěšoval se, že může být pronásledován nevěřícími, a tak trpět pro Krista. Popravdě řečeno jeho život neprobíhal v přílišném nebezpečí, protože byl chráněn knížetem a mnoha vlivnými muži, které duchovně vedl.

Sv. Teodosij Pečerský zemřel rok po Antonínovi, v roce 1074. Byl kanonizován biskupským synodem v roce 1108. Zde bylo ustanoveno, že Teodosij musí být uctíván „v celé pravoslavné církvi, protože se vyrovná všem dávným svatým“.

Kyjevsko-pečerská lávra byla Tatary několikrát srovnána se zemí, ale vždy byla obnovena. Po staletí byla náboženským a kulturním centrem, cílem velkých poutí.⁸¹ Po revoluci byl komplex kláštera proměněn v muzeum (1930). Znovuotevřena byla v roce 1946 a opět pak byla násilně uzavřena (1961).⁸² Ve známé jeskyni jsou stráženy ostatky žáků Teodosije a Antonína, všech kanonizovaných. Jejich jména, příběhy a anekdotické momenty jsou zachyceny ve velmi zajímavém dokumentu, který se nazývá *Kyjevsko-pečerský paterik*⁸³ (je to jistý druh sbírky podle příkladu jiných takových, jako například *Životů otců – Vitae patrum*, *Alfabetikonu* či *Gerontikonu* nebo také *Dialogů* papeže sv. Řehoře Velikého, který je znám jako *Římský paterik*).

⁸¹ GOETZ, L.C., *Das Kiever Höhlenkloster als Kulturzentrum des vormongolischen Russlands*, M. Waldbauer, Passau 1904.

⁸² Znovu byla vysvěcena v roce 1988 v rámci oslav tisíce let od přijetí křesťanství na Kyjevské Rusi (pozn. redakce).

⁸³ АБРАМОВИЧ, Д.И., *Исследование о Киево-Печерском патерике как историко-литературном памятнике*, Императорская Академия Наук, Санкт-Петербург 1902.

Kyjevsko-pečerský paterik pochází z roku 1215, z jedné výměny listů. Mnich Simeon Pečerský⁸⁴ z Kyjevsko-pečerské lávry se stal biskupem ve Vladimíru. Netoužil se jím stát, zatímco jeho spolubratr Polykarp, znuděn samotou své cely, mu začal závidět a zatoužil po tomto „dobrém díle“, totiž stát se biskupem. Simeon mu dal dobrou radu: najít si práci, která by uspokojila jeho nepochybné nadání, aby nebylo promrháno. Povzbuzoval ho, aby klášter proslavil učeností. Nebylo by pro něj obtížné sesbírat krátké příběhy, které mniši v ústní tradici uchovávali o prvních mniších. Simeon mu dokonce dal konkrétní příklad: v jedenácti kapitolách sesbíral drobné události prvních let lávry, vždy s morálním poučením.

Polykarp poslechl a připojil dalších devět příběhů formou listu igumenovi svého kláštera Akindinovi. K jeho cti musíme říci, že z hlediska literárního překonal svého rádce. Časem byly připojeny nové příběhy. Konečná redakce se klade až do roku 1406; v roce 1462 byla obohacena ještě poznámkami, které si všímaly mystických tendencí v klášteře v 15. století.

I když jednotlivé příběhy nemají mezi sebou vzájemnou souvislost, celá kniha zjevuje překvapivou duchovní jednotu. Je zde zřejmá tendence chválit cenobitský život a uložit Boží tresty těm, kdo se vzdálí ze společného života v klášteře, tak jak to známe u Teodosije. *Zatvornici*, jako byli Izák Pečerský⁸⁵ a Nikita Novgorodský,⁸⁶ byli

⁸⁴ Simeon Pečerský/Vladimírský (†1226), světec, mnich Kyjevsko-pečerské lávry, biskup vladimírský v letech 1215–1226.

⁸⁵ Izák Pečerský (†1090), světec, zatvorník. ARTAMONOV, J.A. – VOLOGODSKÁ, I.B., „Исаакий“, in ПЭ 27, s. 26–30.

⁸⁶ Nikita Zatvorník/Pečerský (†1108), světec, biskup novgorodský.

podvedeni ďáblem. Vznešený kníže Mikuláš Svjatoša⁸⁷ se uzdravil, když si zvykl na drsnou stravu u společného stolu, zatímco jeho lékař, který mu radil ohledně jeho zažívacích těžkostí a žaludku, se rozstonal a byl uzdraven právě modlitbami knížete za podmínky zřeknutí se vybraných jídel. Byl zde také lékař jménem Agapit,⁸⁸ který pečoval o nemocné tím, že jim předepisoval to, co běžně jídávali mniši. Lepší reklama pro mnišský refektář nemohla být! Přirozeně vždy skončí špatně ti mniši, kteří si schovávají nějaké peníze.

Připomeňme ještě dva zajímavé příběhy. První, sepsaný Polykarpem, je téměř didaktická novela. Vypravuje o uherském světcí Mojžíšovi,⁸⁹ jenž utrpěl potupné zranění v době svého věznění v Polsku, protože se bránil nemravným návrhům jedné vlivné dámy.

Druhý se týká malíře Alimpije.⁹⁰ Je typem legendy, která objasňuje posvátný charakter tohoto umění, jeho zázračný počátek a posvěcující účinky ikon. Alimpij uzdravil jednoho malomocného, když jeho tvář pomaloval barvami, které byly určeny pro posvátnou malbu. Jisté je, že Alimpije je možno považovat za prvního ruského malíře (†1114). Připisují se mu dvě díla: jedno v Rostově; druhé v Moskvě s nápisem: „Po své pravici máš královnu.“⁹¹

⁸⁷ Mikuláš Svjatoša (cca 1080–1143), rodným jménem Svjatoslav Davydovič Luckij, světec, pravnuke Jaroslava Moudrého, první ruský kněz-mnich.

⁸⁸ Agapit Pečerský (†1095), světec, mnich Kyjevsko-pečerské lávry, lékař.

⁸⁹ Mojžíš Uherský, rovněž Mojsej Uhrín (cca 983–1043), světec, mnich Kyjevsko-pečerské lávry.

⁹⁰ Alimpij Pečerský (1065–1114), světec, mnich. Srv. GUARITA, G., „Alipio“, in BSSO, I, sl. 120.

⁹¹ Žl 44,19.

Paterik byl vytištěn vícekrát a byl mezi lidmi značně rozšířen. Obíhalo velmi mnoho verzí a redakčních variant. První kritické vydání vyšlo v roce 1911.⁹²

⁹² ABRAMOVÍČ, D.I. (ed.), *Патерик Киевского Печерского монастыря*, Archeografičeskaja komissija, Sankt-Petěrburg 1911; německy ČIŽEVSKIJ, D. (ed.), *Das Paterikon des Kiever Höhlenklosters*, Eidos Verlag, München 1964; ABRAMOVÍČ, D.I. (ed.), *Киево-Печерський патерик*, Vseukrajinskaja Akademia Nauk, Kyjev 1930.

Kyjevsko-pečerský paterik: Život našeho otce Izáka, pečerského zatvorníka⁹³

Člověk se nemůže vyhnout pokušením. Opovážil-li se totiž pokušitel přiblížit na poušti dokonce k samému Pánovi,⁹⁴ tím spíše se opováží pokoušet Pánova služebníka. Ale podobně jako zlato vytříbené v ohni září před lidmi jako slunce, stejně tak i člověk pokoušený léčkami nepřítele, již vydanému věčnému ohni, zazáří před Bohem svými dobrými skutky jako jasné denní světlo. Tato pravda se zvláště jasně ukázala v případě našeho svatého otce Izáka Pečerského, zatvorníka v Kyjevsko-pečerské lávře.

Ve světě byl tento ctihodný otec bohatým kupcem z města Toropec. Pak ale zatoužil stát se mnichem. Všechn svůj majetek rozdal chudým a klášterům a přišel do jeskyně k sv. Antonínovi, aby jej přijal do mnišských řad. Sv. Antonín viděl, že tento muž povede statečně svůj asketický boj a že se ve ctnostech připodobní andělům. Proto jeho přání splnil.

Jakmile se sv. Izák stal mnichem, začal vést strohý život a oblékl se do žíněné haleny. To mu však nestačilo. Poručil, aby mu koupili kozla a stáhli z něho kůži. Tu si pak ještě syrovou a mokrou na sebe navlékl jako oděv a nosil ji na žíněné haleně, takže ta kůže na něm postupně vysychala. Nakonec se Izák uzavřel do temné jeskyně velké zhruba čtyři lokte. V ní se se slzami v očích modlil k Bohu. Potravou mu byla *prosfora*,⁹⁵ a i to jen obden. Žízeň hasil jedinež vodou, avšak ani té nepil mnoho. Jídlo a pití mu přinášel sv. Antonín, a to

⁹³ POSELJANIN, J.N. (ed.), *Киево-Печерский патерик. Полное собрание житий святых, в Киево-Печерской лавре подвизавшихся*, A. D. Stupin, Moskva 1897, s. 219–225.

⁹⁴ Srv. *Mt* 4,3.

⁹⁵ Kvašený chléb ke slavení eucharistie (*pozn. redakce*).

tak, že mu je stavěl na štěrbinu, již bylo sotva možné prostrčit ruku. Mimoto si sv. Izák nikdy nelehal na lože, nýbrž jen seděl a posiloval se tak krátkodobým spánkem. Tak Izák ve zvlášť náročných způsobech askeze prožil sedm let, aniž by svou těsnou celu opustil.

Jednou, když zrovna nastal večer, začínal Izák konat na kolenou úklony a zpívat žalmy, jak měl ve zvyku. Této činnosti se věnoval zhruba do půlnoci. Když se unavil, zhasl svíci a usedl na své místo. Vtom jeskyni ozařilo jasné světlo, podobné slunečnímu. To se ke ctihodnému v podobě dvou světlých mládenců přihradli běsové. Jejich tváře zářily jako slunce. Běsové svatému pověděli: „Izáku! Jsme andělé. Nyní za tebou přichází Kristus s nebeskými silami.“ Izák vstal a spatřil kolem sebe mnoho běsů, jejichž tváře se blýskaly jako slunce. Jeden mezi nimi se blyštil více než ostatní. Z jeho tváře šlehal paprsky. V tu chvíli běsové Izákovi řekli: „Izáku! To je Kristus. Padni před ním a pokloň se mu.“

Izák mazanou léčku běsů nerozpoznal. Protože se ctihodný světec zapomněl přezehnat znamením kříže, poklonil se tomu běsovi až po pás, jako by se klaněl Kristu. Běsové okamžitě spustili pekelný rámus, hulákajíce: „A teď jsi náš, Izáku!“ Posadili jej a sami se rozsadili kolem něj. Nakonec zaplnili nejen celu, ale také celou chodbičku, jež vedla do jeskynního příbytku. Všude jich tam bylo plno. Jeden z běsů, onen domnělý Kristus, řekl: „Chopte se dud, bubnů a houslí a zahrajte. Ať před námi Izák tančí!“ Běsové okamžitě začali mlátit do bubnů, troubit na dudy a skřípat na housle. Chopili se Izáka a začali s ním hopsat a plesat. Trvalo to dosti dlouho. Když už se běsové sv. Izákovi dostatečně naposmívali a umorili jej tak, že sotva zůstal naživu, zmizeli.

Nazítří, v době, kdy Izák obvykle jedl své jídlo, přišel sv. Antonín ke štěrbině jako obvykle a pronesl modlitbu: „Požehnej, otče Izáku.“ Nedostalo se mu však žádné odpovědi.

Antonín se podivil a řekl si, že sv. Izák už asi skonal. Tak poslal do kláštera pro sv. Teodosije a další bratry. Když bratři přišli, uvolnili přístup do jeskyně a společně z ní Izáka vynesli jako mrtvého, za něhož jej také považovali, načež jej položili před jeskyni. Pak si ale všimli, že Izák ještě žije. Ctihodný igumen Teodosij tenkrát pravil: „Co stalo se s ním, vskutku dílo běsů jest.“ Poté Izáka uložili do postele. Samotný sv. Antonín jej pravidelně navštěvoval.

V té době se stalo, že kyjevský kníže Izjaslav se zrovna vrátil z Polska do Kyjeva. Popřál sluchu pomluvám a začal se velmi hněvat na sv. Antonína kvůli polockému knížeti Vseslavovi, jenž za života ctihodného světce po nějakou dobu vládl z kyjevského trůnu. Tehdy černigovský kníže Svjatoslav II. Jaroslavič († 1076) nechal k sobě do Černigova povolat sv. Antonína. Ten když do Černigova dorazil, oblíbil si místo zvané Boldyšská hora. Tam si tento ctihodný světec vykopal jeskyni, v níž se usadil. Nyní stojí na tom místě klášter.

Když se ctihodný igumen Teodosij dozvěděl, že sv. Antonín odešel směrem k Černigovu, vzal Izáka Zatvornika, přenesl jej do své cely a pečoval o něj, protože Izák byl ochablý myslí i tělem, nemohl sedět, stát, dokonce ani se převrátit na druhou stranu. Ležel jen na jednom boku, takže se pod ním nejednou objevovali červi. Sám sv. Teodosij ho vlastníma rukama omýval a upravoval. Dokud byl Izák upoután na lůžko, po celé dva roky mu takto pomáhal.

Velmi zvláštní je to, že Izák během těch dvou let nejedl chléb ani nepil vodu, nepožil ani žádnou zeleninu, ani žádnou jinou potravu, ale přesto zůstával naživu, ležící hluchoněmý na svém loži. Sv. Teodosij se nad ním dnem i nocí modlil, dokud Izák nezačal třetího roku mluvit. Tenkrát prosil o to, aby jej postavili na nohy. Když tak učinili, učil se znovu chodit jako dítě. Do chrámu jít nechtěl, proto ho tam bratři nejprve vodili násilím, pak už tam ale začal přicházet sám.

Poté začal navštěvovat i jídelnu, v níž jej usazovali odděleně od bratrů. Kladli před něj chléb, on se jej však nedotýkal. Někdo z bratrů mu vždy chleba vkládal do ruky. Sv. Teodosij však řekl: „Položte chleba před něj, ale nevkládejte mu ho do ruky, aby se naučil jíst sám.“ Protože Teodosij zakázal, aby byl Izákovi vkládán chléb do ruky, ten po celý týden nejedl. Potom při jídle pozoroval, jak ostatní jedí, až se naučil jíst sám. Takto jej sv. Teodosij zbavil ďábelských nástrah a klamu.

Když sv. Teodosij skonal a sv. Štěpán⁹⁶ zaujal hodnost igumena namísto něj, začal Izák znovu vést přísný život, přičemž pokušiteli řekl: „Oklamal jsi mne, ďáble, když jsem žil sám v jeskyni. Teď už se tam ale nezavřu, nýbrž vynasnažím se nad tebou s Boží pomocí zvítězit, když budu pracovat v klášteře.“ Tehdy se Izák znovu oblékl do žíněné haleny, na niž si navlékl tlustou vlněnou košili. Začal v kuchyni pomáhat kuchařům a všemožně pracoval pro své spolubratry. Na jitřní přicházel první a po celou dobu jejího konání stál bez hnutí. Když nastala zima, stál v chrámu bez ohledu na ukrutný mráz ve svých rozedraných galoších, až mu nohy přimrzaly ke kamenům na podlaze. Z chrámu se ale nehnul, nýbrž setrval tam vždy až do konce bohoslužby. Po jitřní jako první spěchal do kuchyně. Tam sekal dříví a staral se o oheň, ale také nosil vodu. Tehdy začali pozvolna přicházet i další mnichové kuchaři.

Jednou se chtěl jeden z těchto mnichů, který se také jmenoval Izák, pobavit, a tak světci řekl: „Izáku, vidíš, támhle sedí krkavec. Chyť ho!“ *Jurodivý*⁹⁷ se mu poklonil po pás,

⁹⁶ Štěpán Pečerský (cca 1040–1094), světec, biskup Vladimírsko-volyňské eparchie, za jeho působení byl dostavěn Uspenský chrám a Kyjevsko-pečerská lávra vznikla jako jediný komplex.

⁹⁷ *Jurodivý* – svatý „blázen pro Krista“, srv. s. 143–154.

odešel, krkavce chytil a přinesl jej všem ukázat. Kuchaři se tomu velmi podivili a hned o události vyprávěli igumenovi a bratřím. Od té doby si mnichové začali Izáka vážit. Ten se však chtěl vyhnout lidské slávě, tak začal ve svém bláznovství urážet igumena, bratry nebo světské obyvatelstvo, za což býval často bit. Když se Izák stal *jurodivým*, opět se usadil tam, kde žil před onou smutnou událostí, tj. v jeskyni sv. Antonína, jenž mezitím odešel k Pánu. Nyní k sobě začal shromažďovat děti, které odíval do mnišského oděvu. Za to jej bil buď svatý igumen Nikon Pečerský,⁹⁸ nebo rodiče těch dětí. Izák to vše ale radostně snášel: rány i nahotu, chlad dnem i nocí.

Jednou v noci si v jeskyni zatopil v peci. Ta pec ale byla špatná. Oheň se rozhořel a plameny začaly plápolat skrze škvíry pece. Protože *jurodivý* neměl, čím by štěrbinu zacpal, stoupl si na ně bosýma nohama. Sestoupil z nich teprve až poté, co oheň v peci dohořel, aniž by utrpěl jakoukoli újmu. Izák vykonal také mnoho jiných podivuhodných činů. Tento *jurodivý* nakonec získal nad běsy takovou vládu, že se jich vůbec neděsil ani se nijak nebál jejich hrozeb a našeptávání.

Běsové mu ale rovněž často způsobovali různé naschvály a říkali mu: „Patříš nám, Izáku, protože ses poklonil našemu vůdci.“ Izák Zatvornik jim však odpovídal: „Váš běsovský vůdce je belzebub. Toho se bojím asi jako musí modly (tak totiž bývá překládáno belzebubovo jméno). Neděším se ani vás, jeho slouhů. Nejprve jste mne podvedli v jeskyni, protože tehdy jsem ještě neznal vaše nástrahy a zlobu. Ale teď je se mnou Pán Ježíš Kristus, můj Bůh. Jeho mocí, stejně jako modlitbami svatých otců Antonína a Teodosije, nad vámi zvítězím.“ Přitom se vždy přezehnával znamením kříže a tak je zaháněl.

⁹⁸ Nikon Pečerský († 1088), světec, igumen v letech 1078–1088.

Jindy k němu běsové přicházeli v noci a snažili se světci navodit strach tím, že se mu zjevovali v podobě mnoha lidí, v podobě krutého, ozbrojeného davu, kdy říkali: „Tvou jeskyni rozkopeme a pohřbíme tě pod ní.“ Jiní běsové Izáka z falešné účasti vyzývali: „Uteč Izáku, chtějí tě tu pohřbít!“ Sv. Izák jim na to ale odpovídal: „Kdybyste byli lidé, přišli byste ve dne. Jste ale synové tmy. Proto přicházíte potmě.“ Přitom se stejně jako vždy, když mu běsové kladli léčky, posvěcoval znamením kříže, a běsové ihned mizeli.

Jindy se jej zase pokoušeli vyděsit tím, že na sebe vzali podobu medvěda, lva či jiné lité šelmy. Nebo se k němu plížili v podobě zmijí, ropuch, myší a jiné odpuzující havěti. Nic proti němu ale nezmohli. Nakonec prohlásili: „Dobrá, zvítězil jsi nad námi, Izáku!“ On jim však odpovídal: „Tenkrát jste nade mnou zvítězili v podobě Ježíše Krista a andělů, ač nejste takového obrazu hodni. Teď se konečně projevujete ve své pravé podobě jako šelmy, vepři, zmije a kdovíjaké ještě svinstvo. Vždyť ve skutečnosti jste opravdu jen zlí a mrzí.“ Více už běsové sv. Izákovi, poté co s nimi bojoval při svém druhém pobytu v jeskyni celé tři roky, nemohli nijak uškodit, jak o tom sám svědčil.

Od té doby začal vést život ještě tvrdší. Poslední léta prožil v přísnější zdrženlivosti, půstu a bdění. Právě v době takového askeze nastal čas jeho odchodu, neboť tehdy ve své jeskyni těžce onemocněl. Bratři ho přenesli do kláštera, kde trpěl ještě osm dní a poté, v zachování pravé víry, odešel k Pánu. Igumen Jan Pečerský⁹⁹ se všemi bratry tělo ctihodného světce upravil a důstojně je pochoval v jeskyni, v níž odpočívali i další svatí otcové.

⁹⁹ Jan Pečerský (přelom 10. a 11. stol.), igumen Kyjevsko-pečerské lávry, měl dobré vztahy s panovníky Vsevolodem Jaroslavičem a jeho synem Vladimírem Monomachem.